

НООСФЕРНИЙ ГУМАНІЗМ (СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

NOOSPHERIC HUMANISM (SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS)

Врайт Г. Я.,

кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії, соціології та менеджменту
соціокультурної діяльності,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(Одеса, Україна),
e-mail: marlinna261282@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-3258-9705>

Глотова І. В.,

кандидат філологічних наук, викладач циклу
гуманітарних дисциплін, Одеський автомобільно-
дорожній коледж, Одеський національний
політехнічний університет (Одеса, Україна),
e-mail: marlinna261282@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-9622-8434>

Vrayt G. YA.,

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate
Professor of Philosophy, sociology and management
of socio-cultural activities, DZ "South Ukrainian
national pedagogical K. D. Ushinsky University"
(Odessa, Ukraine),
e-mail: marlinna261282@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-3258-9705>*

Glotova I. V.,

*Candidate of Philological Sciences, teacher of the
humanities Disciplines, Odessa Automobile and Road
College of Odessa National Polytechnic University
(Odessa, Ukraine),
e-mail: marlinna261282@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-9622-8434>*

У статті здійснюється соціально-філософський аналіз феномену ноосферного гуманізму, який протиставлено традиційному гуманізмові. Розглядається історія становлення цього поняття та досліджується роль людини в концепції ноосферного гуманізму. Стверджується, що ноосферна людина є ідеалом універсальної людини XXI століття.

Ключові слова: гуманізм, ноосфера, людина, ноосферний гуманізм.

The article provides a socio-philosophical analysis of the phenomenon of noospheric humanism, contrasted with traditional humanism. The history of the formation of this concept is examined and the role of man in the concept of noospheric humanism is investigated. It is argued that the noospheric man is the ideal of a universal man of the 21st century.

Keywords: humanism, noosphere, man, noospheric humanism.

Актуальність. В сучасному світі по-новому розглядається людина та її місце в цьому світі і той традиційний гуманізм, який був сформований в XVI столітті в Епоху Відродження і мав досить широкий розгляд - не актуальний на сьогодні. Тому, що світ стрімко змінюється, а людина втрачає свій зв'язок з природою. На сьогоднішній день настав перегляд традиційного гуманізму на користь ноосферного гуманізму. А ноосферна людина є ідеалом універсальної людини в XXI столітті.

Мета нашої статті розглянути ноосферний гуманізм, як феномен сучасної соціальної філософії.

Завданням статті є розглянути поняття та основних положень «ноосферного гуманізму» з позиції соціально-філософії; проаналізувати історію становлення цього поняття; виявити роль людини в концепції ноосферного гуманізму.

Ступінь вивчення питання. Аналіз актуальних досліджень із зазначеної проблеми досить великий, але необхідно відзначити праці Г. Гівішвілі, Т. Рубанцова, В. Кувакін, В. Вернадський, Ф. Яншина, К. Ясперса, П. Тейяра де Шардена, М. Фьодорова, К. Цюлковського, С. Подолинського, Н. Абрамову, І. Арсентієву, І. Борзенка, К. Стародубцеву та О. Юйшину.

Основна частина. Ноосферний гуманізм – це поняття яке сформоване на основі двох термінів «ноосфера» та «гуманізм».

Термін «гуманізм» виник в епоху Відродження та походить від латинського «*humanus*» – «людський», «людський». З часом термін «гуманізм» наповнювався різноманітним змістом, відображаючи суспільні потреби, ідеали, рівень розвитку науки, освіти та культури, а також погляд дослідника на певну проблему. Багато дослідників розглядають феномен гуманізму як відкриту систему або світогляд, що динамічно розвивається. Так Г. Гівішвілі аналізує категорію гуманізму з двох позицій: індивідуальної (вузької) та соціальної (широкої). «Гуманізм у вузькому розумінні – це світогляд, що визнає гідність кожної людини вищою цінністю всього людства. Гуманізм у широкому контексті – це феномен культури, що стимулює загальний прогрес світової цивілізації» [2, с. 18]. Гуманізм як відкритий світогляд розглядає В. Кувакін: «Гуманізм – це світогляд, у центрі якого ідея людини як вищої цінності та пріоритету відносно себе реальності в ряду всіх інших матеріальних і духовних цінностей». Далі науковець зазначає: «Гуманізм – це світогляд без меж, оскільки передбачає у собі відкритість, динамізм і розвиток, можливість радикальних внутрішніх трансформацій перед обличчям змін і нових перспектив людини та її світу» [3, с. 104-105].

Термін «ноосфера» походить від грецького *νόος* — «розум» і *σφαῖρα* — «сфера» це сфера розуму; сфера взаємодії суспільства та природи, в межах якої розумна людська діяльність стає визначальним фактором розвитку. Частина планети й навколопланетного простору зі слідами діяльності людини. Слово створене у семантичному зв'язку і лексичній аналогії з «атмосферою» і «біосферою». Як зазначив В. І. Вернадський відповідний термін було введено французьким математиком та філософом Е. Ле Руа разом з його другом Тейяром де Шарденом після їх детального знайомства з вченням Вернадського про біосферу під час його лекцій у Парижі в 1923 р. При цьому Ле Руа визначав ноосферу як сучасну стадію, що її геологічно переживає біосфера. Відповідно до оригінальної теорії Вернадського, ноосфера є третьою у послідовності таких основних фаз розвитку Землі як утворення геосфери (неживої природи) та біосфери (живої

природі» [1]. Ф. Т. Яншина, глибоко досліджуючи праці В. І. Вернадського, ще в 1993 р. виявила низку положень, що характеризують умови ноосферної організації процесів на Землі, і водночас оцінила просування ідей ноосфери на сучасному етапі розвитку людства:

1. Заселення людиною усієї планети (виконано).
2. Різке перетворення засобів зв'язку і обміну між різними країнами (виконано).
3. Посилення зв'язків, у тому числі політичних, між державами Землі (виконано).
4. Переважання геологічної ролі людини над іншими геологічними процесами, що відбуваються в біосфері (виконано).
5. Розширення меж біосфери і вихід у Космос (пророцтво щодо людини частково збулося).
6. Відкриття нових джерел енергії (виконано).
7. Рівність людей усіх рас і релігій (ця умова виконується, хоча логіка останнього десятиліття свідчить, що це не зовсім так).
8. Збільшення ролі народних мас у розв'язанні питань зовнішньої і внутрішньої політики (ця умова виконана).
9. Свобода наукової думки і наукового пошуку від тиску релігійних, філософських і політичних структур, створення в громадському і державному ладі умов, сприятливих для вільної наукової думки (у різних країнах по-різному).
10. Поліпшення добробуту трудящих. Створення реальної можливості не допустити недоїдання, голоду, убогості і послабити вплив хвороб (умова не виконана).
11. Розумне перетворення первинної природи Землі, щоби зробити її здатною задовольняти усі матеріальні, естетичні і духовні потреби чисельно зростаючого населення (зроблено перші кроки).
12. Припинення воєн (умова не виконана, проте загроза світової ядерної катастрофи тепер зникла) [4, с. 167–172].

Висновки. Можна зробити такий висновок, що людство рухається до створення повноцінної ноосфери, але багато умов її існування ще не виконано.

Ноосферний гуманізм бере свій початок у філософії комізму та вченні про ноосферу В. Вернадського. Однак коло ідейних впливів, які визначили формування ноосферного гуманізму, набагато ширше. З ним пов'язані імена К. Ясперса, П. Тейяра де Шардена, М. Фьодорова, К. Цюлковського, С. Подолинського та ін. Науково-філософський світогляд, що продовжує ідеї зазначених мислителів дістав назву ноосферного гуманізму. Серед сучасних дослідників даного концепту можна назвати Н. Абрамова, І. Арсентієва, І. Борзенка, К. Стародубцева, О. Юйшину та ін. [1, с. 177–178].

І. Арсентієва та К. Стародубцева зазначають, що «становлення ноосфери розуміється як альтернатива самознищенню, деградації людини», а тому «гуманізм у світі, що глобалізується, набуває більш місткого, порівняно з традиційною інтерпретацією значення: не лише любов до людини, але й до всього людства, природи – як середовища існування людей, що диктує необхідність відмовитися від тих соціальних і культурних цінностей, які стиму-

люють зростання матеріального споживання» [2, с. 177–178]. Отже, ноосферний гуманізм закликає людство до зменшення своїх споживчих потреб заради життя на планеті Земля.

Поява ноосферного гуманізму як світогляду стала результатом аналізу сучасної ситуації у світі, негативні аспекти якої дослідник І. Борзенко сформулював так: «1) розвиток науково-технічних сил людства досяг критичної величини, достатньої для його самознищення; 2) різке загострення відносин між людиною та навколишньою природою, між окремими регіонами населення Землі, що нерівномірно розвиваються; 3) інтенсифікація продуктивності праці та глобальне розширення засобів масової інформації призводять до дедалі більш масового феномена відчуження окремих індивідів, більшого заглиблення у світ виробничо-споживацького існування та ірраціональних ілюзій; 4) ХХ століття породило велику кількість конфліктів між людиною та суспільством у вигляді тоталітаризму, расизму, догматизму, екстремізму. Масштаб цих небезпечних феноменів збільшується, особливо на рівні психології, ідеології, що обертається постійною загрозою безпеці людей і джерелом страждань» [3, с. 59–60].

Розв'язання перелічених проблем вимагає визнання таких гуманістичних імперативів: гідне життя для кожної людини, мирне співіснування, екологічна безпека, соціально-моральна справедливість, осмисленість існування – актуальний вектор сучасної історії. На думку І. Борзенка, не рахуватися з цим – сліпо та небезпечно, а нехтувати гуманістичними цінностями – аморально і теж небезпечно. Вихід полягає у збереженні спадкоємності досвіду, у врахуванні всіх глобальних імперативів і тенденцій. З точки зору науковця, «...гуманізація людства постає фактично єдиним імперативом його виживання. Ноосферний гуманізм ставить завдання загальнолюдської солідарності в ім'я гуманістичного перетворення внутрішньої та навколишньої природи людини в космічних масштабах з метою досягнення життєстійкості загальнолюдського світу – Всесвіту та його волелюбного, відповідального й життєлюбного населення – землян» [3, с. 60].

Відповідно до внутрішньої логіки ноосферного гуманізму його основні положення поділяються на дві частини. Перша – «це універсальна наука про єдність життя й Всесвіту та загальні закони їх системно-організаційної будови, функціонування та розвитку». Друга – це «філософська віра у вирішальну роль людського розуму в космоеволюційному процесі». Ця роль, на думку І. Борзенка, полягає «у справі досягнення ближчої мети світового розвитку (загальнопланетної згоди, переходу біосфери у стан ноосфери); у визначенні кінцевої мети подальшого розвитку світу (життєздатність усіх і кожного, еквівалентна вищій організованості світу); у справі досягнення цієї кінцевої мети шляхом глибокого перетворення – очищення та гармонізації середовища існування та свідомої регуляції внутрішньої та навколишньої природи людини» [3, с. 323].

Людина перейшла від того творця, якого розглядав ще Данте до руйнівника, якого ми бачимо зараз в XXI столітті. Ми в сучасному світі кладемо себе на досить високу ношу, забуваючи про той світ який дав нам життя, нехтуючи природою та усім світом. Скільки шкоди та біди нанесли вони собі та нашій планеті, особливо великі індустріальні корпорації не думаючи за наслідки та стан екології, маючи на меті неймовірну жагу до збагачення.

Лише за цей короткий період 2020-го року на території України відбулась низка страшних подій. Ми відчути на собі неймовірні зміни клімату, урагани, катастрофа з українським збитим боїнгом через війну в Ірані, страшна пожежа в одеському коледжі. А що коїться в світі повені, засухи, напади саранчі, пожежі в лісах, катастрофічне забруднення середовища. До цього всього ми добрячи доклали свою руку. Але головна проблема, яка на вустах у кожного це проблема вірусу із Китаю – COVID-19. То що ж це таке, діяння рук людини чи помста планети?

Людина в будь-якому випадку займає головну роль в існуванні світу. Але яка це роль? Роль того хто прагне будь за все стати багатим та відомим нехтуючи природою чи роль людини, яка не кладе свої інтереси вище можливого. В цьому і є головна мета ноосферного гуманізму бути в дружніх з природою стосунках. Ми одне ціле, це новий етап життя людства, нова ера існування з технологіями, виробництвом, новим прогресом в майбутнє не розділяючи природу від людини. Існування в гармонії, без шкоди та наслідків. Адже прогнози на майбутнє не втішні. І лише від нас залежить, яким воно буде.

Отже, гуманістичний світогляд як узагальнена система поглядів, переконань, ідеалів будується навколо одного центру – людини. Так в центрі уваги гуманістів в епоху Відродження була людина, причому «підрівняна» Богові людина-творець, головне місце посідає вона, як найвища цінність. Проте сприйняття людини як вищої цінності не повинно породжувати конфліктну ситуацію в тріаді «людина-суспільство-природа». Соціально-філософська система повинна ґрунтуватися на новому ноосферно гуманістичному стилі, в основі якого лежить відмова від ідеї контролю, придушення, панування людини над природою. Невід'ємною характеристикою нового ноосферного гуманістичного ідеалу повинні стати рівноправно-партнерські відносини людини з природними та соціальними процесами, з іншими людьми, з цінностями іншої культури і найголовніше з природою.

Список використаних джерел

1. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере / В. И. Вернадский // Успехи современной биологии. – 1944. - № 18 (2). – С.113-120.
2. Гвишвили Г. В. Феномен гуманизма / Г. В. Гвишвили. – М.: Российское гуманистическое общество, 2001. – 311 с.
3. Кудишина А. А. Современный гуманизм как феномен культуры: философско-культурологический анализ: дис. ... доктора философских наук: 24.00.01 / Кудишина Анна Алексеевна. – М., 2007. – 314 с.

4. Яншина Ф. Т. Ноосфера: утопия или реальная перспектива / Ф. Т. Яншина // Общественные науки и современность. - 1993. - № 1. - С. 163–173.

References

1. Vernadskiy V. I. (1944). Neskolklo slov o noosfere (A few words about the noosphere). *Uspehi sovremennoi biologii*. 18 (2). P.113-120.
2. Givishvili G. V. (2001). *Fenomen gumanisma (The phenomenon of humanism)*. Moskow. 311 p.
3. Kudishina A. A. (2007). *Sovremennui gumanism kak fenomen kulturi: filosofsko-kulturologicheskii analiz (Modern humanism as a cultural phenomenon: philosophical and cultural analysis)*. Moskow. 314 p.
4. Yanshina F. T. (1993). *Noosfera: utopia ili realnaya perspektiva (Noosphere: utopia or a real perspective)*. *Obshchestvennue nauki I sovremennost*. 1. P.163-173.